

объекта (тип населенного пункта и его численность, транспортная доступность и т.д.), композиционная ценность объекта, наличие святынь, архитектурный облик и ценность, инфраструктура самого объекта, историческое значение, церковное (конфессиональное) значения, аттракционной привлекательность и доступность к посещению, наличие информационных ресурсов и современное состояние объекта. По каждому критерию можно присудить от 1 до 5 баллов. Таким образом каждый объект может максимально быть оценен в 50 баллов. Так как каждому критерию присуждается соответствующий весовой коэффициент, то после математических переводов объект получит от 1 до 10 баллов. Религиозно-туристический потенциал территории оценивается как сумма баллов всех объектов, находящихся на этой территории.

Научная новизна заключается в том, что предложенная бальная методика позволит выявить наиболее ценные и уникальные для развития религиозного туризма объекты, учесть их особенности по разным требованиям.

Практическое значение состоит в том, что после оценки религиозно-туристических объектов мы сможем выбрать наиболее уникальные из них и составить туристический маршрут. Также предлагаемая методика позволяет выделять регионы и отдельные их районы, которые имеют наибольшие перспективы для развития туристической отрасли.

Ключевые слова: религиозно-туристические объекты, религиозный туризм, туристический маршрут, религиозно-туристический потенциал территории.

UDC: 911.3:338.48-6 (477.85)

Kostaschuk Ivan Ivanovich,
Ph.D. in Geography, Associate Professor

Chernivtsi National University named after
Yuriy Fedkovych, city Chernivtsi, Ukraine,
e-mail: ivan_kostaschuk@ukr.net

METHODOLOGY OF POINT RATING OF RELIGIOUS AND TOURIST OBJECTS

The purpose of this study was to develop a technique of point rating of religious and tourist (cult) objects according to various criteria in order to identify the tourist attractiveness of regions and their parts and study the prospects for the development of religious tourism.

Point rating of religious and tourist (cult) objects is done to rate the selected object according to the criteria that allow rating it by a certain number of points. The main criteria (10 in total), which we propose to use for such a rating are: the geographical location of the object (type of settlement and its size, transport accessibility, etc.), compositional value of the object, the presence of shrines, architectural appearance and value, infrastructure of the very object, historical significance, church (confessional) significance, attraction and accessibility to visit, the availability of informational resources and the current state of the object. From 1 to 5 points can be given for each criterion. Thus, each object can be maximally rated at 50 points. Since each criterion is awarded the appropriate weighting factor, after mathematical recalculation the object will receive from 1 to 10 points. Religious and tourist potential of the territory is estimated as the sum of points of all objects that are in this territory.

The scientific novelty consists in the fact that the proposed point rating technique will reveal the most valuable and unique objects for the development of religious tourism, taking into account their features according to different criteria.

The practical significance is that after the rating of religious and tourist objects, we will be able to choose the most unique of them and make a tourist route. The proposed methodology also allows distinguishing regions and their separate regions, which have the greatest prospects for the development of the tourism industry.

Key words: religious and tourist objects, religious tourism, tourist route, religious and tourist potential of the territory.

Постановка проблеми дослідження та його актуальність. Україна має значну кількість історико-архітектурних ресурсів. Особливо помітне місце в структурі туристично-рекреаційного потенціалу посідають сакральні-туристичні ресурси, що зумовлено сукупним впливом багатьох чинників, серед яких вирізняються природні, суспільні та історичні. Природні ресурси визначили перш за все тип культових споруд за матеріалом будівництва. Так, Прикарпаття, Карпати та Волинь, які мають значні запаси лісових ресурсів, відрізняються із поміж інших регіонів наявністю великої кількості дерев'яних сакральних пам'яток – унікальних архітектурних об'єктів; у регіонах багатих на родовища каміння звичайно переважають кам'яні сакральні споруди. Суспільні чинники визначили багатство та архітектурну велич сакральних об'єктів, зокрема об'єкти розташовані в столиці та великих містах, відзначаються більшими розмірами та визначним функціональним значенням. Історичні чинники також вплинули, як на конфесійну приналежність об'єктів, так і архітектурний їх стиль. Зокрема, в період XVIII ст. коли на території Галичини значно переважали греко-католицькі громади, можна спостерігати, що архітектурний стиль більшості храмів має в собі поєднання уніатського (греко-католицького) та православного канонів. Таким яскраво вираженим прикладом є Свято-Успенський собор Почаївської лаври.

Сформована мережа сакральні-туристичних ресурсів України внаслідок складних суспільно-політичних, історичних та природних умов, має свою унікальність, територіальну відмінність у насиченості, конфесійну та функціональну відмінності, а також туристичну привабливість. Саме, для розробки та апробації унікальних туристичних маршрутів необхідно проводити оцінку усіх туристичних ресурсів, в тому числі і сакральні-туристичних. Така оцінка дозволить виявити регіони із високою забезпеченістю певними видами рекреаційно-туристичних ресурсів і відповідно розробити напрями розвитку туризму.

Тому тема дослідження є досить актуальною та перспективною для подальших наукових пошуків та оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів, в тому числі і сакральні-туристичних ресурсів різних регіонів нашої держави.

Аналіз попередніх досліджень. Методику бальної оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів, в тому числі і сакральні-туристичних, запропонував О.О. Бейдик. Дещо інші критерії та підходи до бальної оцінки саме релігійно-туристичних ресурсів запропонувала Т.І. Божук. Розроблена нами методика оцінки сакральні-туристичного потенціалу, яка базується на використанні ідей О.О. Бейдика, Т.І. Божук, О.О. Любіцевої та інших відрізняється своїми підходами та особливостями, які описані в даній статті.

Постановка мети та завдань дослідження. Метою даного дослідження було виявлення особливостей привабливості сакральні-туристичних об'єктів шляхом розробки методики їх бальної оцінки.

Виходячи із мети основними завданнями були: 1) запропонувати критерії та розробити бальну шкалу для проведення бальної оцінки релігійно-туристичних об'єктів території; 2) розробити загальні вагові коефіцієнти для переведення окремих критеріїв у бали, що будуть відображати їх значення у туристичній галузі; 3) на основі розробленої методики оцінити найважливіші монастирі Чернівецької області, як важливі об'єкти розвитку релігійного туризму та паломництва регіону.

Виклад основного матеріалу. Територія України нерівномірно забезпечена релігійно-туристичними об'єктами, які внесені в список пам'яток архітектури національного та місцевого значення. Проаналізувавши чисельність та коефіцієнти забезпеченості такими об'єктами окремих областей, нам вдалося виявити чотири перспективних райони для проведення та розробки релігійно-туристичних маршрутів:

1) Західноукраїнський, до якого ввійшли 7 областей – Львівська, Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Тернопільська, Чернівецька та Рівненська області. Висока насиченість сакральними об'єктами пояснюється перш за все довготривалим входженням до Австро-Угорської імперії та Польщі, а також найпізнішим приєднанням до атеїстичного Радянського союзу, в період якого було зруйновано чимало визначних об'єктів сакральної спадщини;

2) Північно-Центральний, до якого віднесено 8 областей – Житомирська, Хмельницька, Вінницька, Київська, Черкаська, Чернігівська, Сумська, Полтавська та м. Київ;

3) Південний, до якого відносяться АР Крим разом із м. Севастополь, Херсонська, Миколаївська та Одеська області;

4) Придніпровсько-Східний, до якого відносимо Кіровоградську, Дніпропетровську, Запорізьку, Донецьку, Харківську та Луганську області.

Найбільша кількість релігійно-туристичних об'єктів, які занесені до списку пам'яток архітектури національного значення, припадає на дерев'яні (40,59%) та муровані (36,72%) храми. Помітне місце займають костели (13,01%) та монастирі – 9,13%. Найменше припадає на мечеті – 0,55%.

На думку вчених в галузі туризмознавства та географії можна проводити такі види оцінки туристичних об'єктів, як бальну та грошову. На нашу думку, можна іще проводити інтегральну оцінку. Бальна оцінка полягає в оцінці туристичного об'єкту критеріальними балами, які попередньо встановлюються і за якими проводиться оцінка всіх об'єктів. Грошова оцінка – це оцінка, яка показує реальні та перспективні грошові надходження до бюджетів різного рівня від відвідування туристів. До цієї оцінки слід і відносити відрахування на утримання сакрально-туристичного об'єкту, заробітну плату працівників, інші відрахування. Інтегральна оцінка – комплексна оцінка туристичного сакрального об'єкту, яка включає всі перелічені вище оцінки. Її можна проводити і вигляді рейтингових рядів і середнього балу, а також і у вигляді сумарного зведеного показника.

Критерії для проведення бальної оцінки релігійно-туристичних об'єктів

№ n/n	Критерій оцінки	1 БАЛ	2 БАЛИ	3 БАЛИ	4 БАЛИ	5 БАЛІВ
1	Географічне розташування об'єкту	Об'єкт розміщений далеко від міських населених пунктів (більше ніж 10 км); низька транспортна доступність та відсутність сполучення громадським транспортом	Віддалений від міських населених пунктів менше ніж 10 км; існує сполучення громадським транспортом із необхідністю подолати ще до 5 км іншим транспортом або пішки	Розміщений неподалік (до 10 км) автомобільних доріг обласного, державного чи міжнародного значення; можливість сполучення громадським транспортом	Розташований у містах, зазвичай у районних центрах, де окрім релігійних об'єктів є ще інші туристичні об'єкти, легка транспортна доступність, але відсутність залізничного сполучення	Розміщений у обласних чи інших адміністративно-територіальних центрах; у важливих туристичних центрах іншого спрямування, які мають різні види транспортного сполучення, в тому числі залізничного
2	Наявність святинь	Давні ікони та інші реліквії, що мають мистецьку цінність	Частки мощей різних святих, наявність шанованих ікон чи інших реліквій	Чудотворні ікони приходського шанування; цілющі джерела та інші сакральні святині	Чудотворні ікони чи мощі святого місцевого (епархіального) шанування	Чудотворні ікони та мощі святого, що мають загально-церковне значення
3	Композиційна цінність об'єкту	Об'єкт розміщений серед масиву міської забудови поряд із іншими багатоповерховими житловими чи промисловими будівлями, рослинний покрив практично відсутній	Об'єкт розміщений серед масиву сільської забудови, яка не значно шкодить його вигляду. Наявний рослинний покрив, який доповнює привабливість об'єкту.	Об'єкт не значно віддалений від міської чи сільської забудови; композиційне сприйняття об'єкту ускладнюється через видимість забудови.	Об'єкт віддалений від інших житлових чи господарських об'єктів, але наявний ландшафт не підкреслює його композиційне сприйняття (зазвичай рівнинна місцевість)	Об'єкт доповнюється мальовничим ландшафтом, знаходиться на пагорбі, березі водойми чи у лісовому масиві. Наявність фокусних пунктів.
4	Архітектурний вигляд та цінність	Архітектурний стиль відсутній. Інтер'єр та екстер'єр наявні, але не вражають.	Архітектурний стиль відображає місцеві традиції будівництва. Проте відбулися значні реконструкції, які знизили первинну архітектуру та вигляд будівлі. Інтер'єр та екстер'єр більшою мірою підкреслюють архітектурний стиль	Архітектурний стиль відображає місцеві традиції будівництва. Вигляд об'єкту не змінений і відображає його первинний стан. Інтер'єр та екстер'єр цілком підкреслюють архітектурний стиль	Архітектурний стиль споруд відповідає основним нормам, інтер'єр та екстер'єр продумані і вражають. Одна чи дві споруди мають архітектурне значення	Архітектурний стиль споруд відповідає всім нормам, інтер'єр та екстер'єр захоплюють подив. Декілька споруд (3 і більше) мають архітектурне значення
5	Інфраструктура самого об'єкту	Інфраструктура не розвинена, продаються лише необхідні речі – свічки, ікони, деяка література, приймаються записки імен на спомин	Наявна невелика іконна лавка та є кіоск, де можна придбати не великий асортимент їжі (чай, кава, булочки, пірижки тощо). Відсутність місць для ночівлі туристів чи паломників	Наявна невелика іконна лавка та є кіоск, де можна придбати не великий асортимент їжі (чай, кава, булочки, пірижки тощо). Є змога переночувати у храмі чи інших пристосованих приміщеннях	Наявна іконна лавка та є їдальня, де можна придбати їжу повного раціону, але без альтернативних виборів. Можна переночувати в невеликому готелі чи пристосованих кімнатах (типу хостел). Можливе проведення екскурсії	Є іконна лавка із значним вибором продукції, спеціально побудований готель, їдальня для паломників із асортиментом продукції. Працює екскурсійне чи туристичне бюро

Географія та туризм

6	<i>Історичне значення</i>	Об'єкт збудований у другій пол. XX ст.	Об'єкт збудований у XIX- 1 пол. XX ст.	Об'єкт збудований у XV-XVIII ст.	Об'єкт збудований у XIII-XV ст.	Об'єкт збудований у період до XIII ст.
7	<i>Церковне (конфесійне) значення</i>	Об'єкт виконує функції культової споруди окремої громади	Має значення на місцевому рівні, відіграє окремі функції в конфесії, до якої належить	Об'єкт відомий в краї (області чи регіону) та відвідується значною кількістю туристів	Об'єкт має загальнодержавне значення, інколи притягує іноземних туристів	Об'єкт відомий поза межами держави. Досить часто відвідують іноземці
8	<i>Атракційна привабливість та доступність до відвідування</i>	Об'єкт доступний до відвідування тільки під час Богослужінь та обрядів. Атракційна ємність комплексу становить не більше 1 години	Об'єкт доступний до відвідування тільки під час Богослужінь та обрядів. Атракційна ємність комплексу становить від 1 до 2 годин	Можливе відвідування об'єкту в робочий час доби за попередньою домовленістю. Атракційна ємність комплексу становить до 2 годин	Об'єкт для відвідування доступний протягом робочого часу доби. Атракційна ємність комплексу становить до 2 годин	Об'єкт для відвідування доступний протягом робочого часу доби. Атракційна ємність комплексу становить понад 2 години
9	<i>Наявність інформаційних ресурсів</i>	Інформаційно-туристичні ресурси відсутні. Про об'єкт можна дізнатися із загальноописових джерел чи окремих документів, які важко віднайти	Інформаційно-туристичні ресурси представлені буклетами із досить короткою загальною інформацією про об'єкт.	Інформаційно-туристичні ресурси представлені буклетами із достатньою для туриста інформацією про об'єкт. Є сувенірна продукція одного-двох видів.	Є окрема сторінка в інтернет-ресурсах, наявні туристичні буклети, календарі, магніти та інша сувенірна продукція. В інтернеті можна віднайти відеоролики тривалістю до 20 хв.	Є офіційний сайт об'єкту, велика кількість сувенірної та довідкової продукції (буклетів, книг тощо). Створено документальний фільм про об'єкт тривалістю понад 30 хв.
10	<i>Сучасний стан об'єкту</i>	Об'єкт занедбаний або ще ведуться інтенсивні будівельні роботи. Відсутні клумби та інші	Об'єкт доглянутий, але потребує ремонту або ще ведуться оздоблювальні будівельні роботи. Територія облаштована клумбами та доріжками.	Об'єкт доглянутий, відремонтований. Можливе будівництво яке не шкодить відвідуванню окремих споруд. Територія оздоблена клумбами та доріжками.	Об'єкт знаходиться в доглянутому вигляді. Більшість споруд перебувають в первинному вигляді. Територія оздоблена доріжками, клумбами та іншими насадженнями.	Об'єкт знаходиться в доглянутому вигляді. Всі споруди збережені. Будівництво повністю завершено. Палітра кольорів споруд естетично підібрана. Територія оздоблена ландшафтним дизайном

Проте, досить важко провести грошову та інтегральну оцінку, тому найпоширенішим видом оцінки є бальна оцінка туристичних ресурсів.

Для проведення бальної оцінки необхідно досить чітко описати критерії та їх бальну шкалу. Основними критеріями (всього їх 10), які ми пропонуємо використовувати при такій оцінці є: географічне розташування об'єкту (тип населеного пункту та його чисельність, транспортна доступність тощо), композиційна цінність об'єкту, наявність святинь, архітектурний вигляд та цінність, інфраструктура самого об'єкту, історичне значення, церковне (конфесійне) значення, атракційна привабливість та доступність до відвідування, наявність інформаційних ресурсів та сучасний стан об'єкту (табл.1).

Максимально кожен релігійно-туристичний об'єкт може, згідно даної шкали, отримати 50 балів. Зазвичай найбільшу кількість отримують монастирі, а меншу приходські храми, що підтверджує правильність

методики, так як монастирі мають значно більше туристично-паломницьке значення, як церкви, окремі синагоги, мечеті, костели тощо.

Після оцінки за критеріями кожного сакрального (релігійного) об'єкту ми пропонуємо використати вагові коефіцієнти значення того чи іншого критерію для розвитку релігійного туризму. І таким чином ми зможемо більш чіткіше оцінити в балах саме туристичні аспекти об'єктів.

Для того, щоб виділити які критерії є більш, а які менш важливими для туристів, ми провели анкетування серед працівників туристичної галузі, студентів старших курсів напрямку підготовки «туризм» в декількох регіонах, а також населення – потенційних туристів. Внаслідок проведеного анкетування ми змогли розробити вагові коефіцієнти для усіх 10 критеріїв, що подані у таблиці 2.

Табл. 2

Вагові коефіцієнти критеріїв бальної оцінки привабливості релігійно-туристичних об'єктів

<i>№ n/n</i>	<i>Назва критерію</i>	<i>Ваговий коефіцієнт</i>
1	Географічне розташування об'єкту	0,25
2	Наявність святинь	0,25
3	Композиційна цінність об'єкту	0,2
4	Архітектурний вигляд та цінність	0,15
5	Інфраструктура самого об'єкту	0,25
6	Історичне значення	0,2
7	Церковне (конфесійне) значення	0,15
8	Атракційна привабливість та доступність до відвідування	0,2
9	Наявність інформаційних ресурсів	0,15
10	Сучасний стан об'єкту	0,2

Як бачимо, внаслідок проведеного анкетування, нам вдалося всі критерії поділити на три групи. В першу групу критеріїв, які мають найпомітніший вплив на формування мотиву відвідування об'єкту є географічне положення, яке включає транспортну доступність, наявність святинь та інфраструктуру. Всім трьом критеріям присуджено ваговий коефіцієнт 0,25. Другу групу склали такі критерії: композиційна цінність об'єкту, його історичне значення, атракційна привабливість та доступність до відвідування, а також сучасний стан об'єкту. Для цієї групи критеріїв встановлений ваговий коефіцієнт, що рівний 0,2. Третю групу формують три інші критерії, а саме: архітектурний вигляд та цінність, церковне (конфесійне) значення та наявність інформаційних ресурсів, і їм присуджено коефіцієнт 0,15. Слід відмітити, що респонденти відмітили те, що для них вагомим є композиційна привабливість об'єкту, тобто поєднання архітектурного вигляду із ландшафтом, а не сам тип архітектури. Також найменше значення на вибір об'єкту для поїздки має для туристів інформаційне забезпечення.

Після перемноження кожного критерію на вагові коефіцієнти кожний об'єкт зможе максимально отримати 10 балів.

Для оцінки в балах сумарного сакральнo-туристичного потенціалу адміністративно-територіальної одиниці пропонуємо використовувати два підходи: сумарний та пересічний.

Сумарний підхід передбачає використання суми балів усіх релігійно-туристичних об'єктів, що знаходяться у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Математично це можна представити, як:

$$ST\ Preg = \sum_{i=1}^n STOreg ,$$

де $ST\ Preg$ – сакральнo-туристичний потенціал адміністративно-територіальної одиниці (в балах), $STOreg$ – оцінка в балах сакральнo-туристичного об'єкту, що знаходиться в даній адміністративно-територіальній одиниці, n – кількість сакральнo-туристичних об'єктів в даному регіоні.

Пересічний підхід передбачає використання, для встановлення рейтингового місця, середнього арифметичного суми балів усіх сакральнo-туристичних об'єктів, що знаходяться у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці до загальної їх кількості. Математично це можна представити, як:

$$ST\ Preg = \frac{\sum_{i=1}^n STOreg}{n} ,$$

де $ST\ Preg$ – сакральнo-туристичний потенціал адміністративно-територіальної одиниці (в балах), $STOreg$ – оцінка в балах сакральнo-туристичного об'єкту, що знаходиться в даній адміністративно-територіальній одиниці, n – кількість сакральнo-туристичних об'єктів в даному регіоні.

Бальна оцінка сумарного сакральнo-туристичного потенціалу адміністративно-територіальних районів, областей дасть змогу виділити регіони, які є найоптимальнішими для розвитку релігійного туризму та паломництва.

Найважливіше значення для розвитку релігійного туризму мають монастирі, так як вони з давніх-давен є центрами паломництва, місіонерства та просвітництва, своєрідними форпостами певних конфесій. Саме на прикладі деяких монастирів Чернівецької області ми проведемо апробацію даної методики. Нами проведено бальну оцінку деяких монастирів Чернівецької області, результати якої відображені в таблиці 3.

Таким чином, провівши відповідні обчислення ми переконалися, що дана методика може використовуватися при оцінці релігійних об'єктів з метою виділення перспективних районів для розвитку релігійного туризму.

Оцінка в балах монастирів Чернівецької області

№ n/n	Назва монастиря	Оцінка за критеріями										Оцінка в балах
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
		Вагові коефіцієнти										
		0,25	0,25	0,2	0,15	0,25	0,2	0,15	0,2	0,15	0,2	
1	Свято-Аницький жіночий монастир, м. Вашківці, Вижницький район	4	3	5	4	4	1	4	4	4	4	7,35
		1	0,75	1	0,6	1	0,2	0,6	0,8	0,6	0,8	
2	Свято-Вознесенський чоловічий монастир, с. Банчени, Герцаївський район	3	3	5	5	5	1	5	5	5	5	8,2
		0,75	0,75	1	0,75	1,25	0,2	0,75	1	0,75	1	
3	Свято-Івано-Богословський чоловічий монастир, с. Хрещатик, Заставнівський район	3	3	5	4	4	3	4	4	2	3	7,0
		0,75	0,75	1	0,6	1	0,6	0,6	0,8	0,3	0,6	
4	Свято-Успенський Кулівецький чоловічий монастир, с. Кулівці, Заставнівський район	3	3	4	4	4	3	4	3	3	4	6,95
5	Свято-Введенський жіночий монастир, м. Чернівці	5	3	1	4	4	2	4	4	4	4	7,0
		1,25	0,75	0,2	0,6	1	0,4	0,6	0,8	0,6	0,8	
6	Свята Різдва Пресвятої Богородиці чоловічий монастир «Гореча», м. Чернівці	5	2	4	4	4	3	4	4	4	4	7,55
		1,25	0,5	0,8	0,6	1	0,6	0,6	0,8	0,6	0,8	
7	Свято-Николаївський печерний чоловічий монастир «Галиця», с. Непоротове, Сокирянський район	1	2	5	2	3	4	3	4	3	3	5,9
		0,25	0,5	1	0,3	0,75	0,8	0,45	0,8	0,45	0,6	
8	Свята Боянської ікони Божої Матері жіночий монастир, с. Бояни, Новоселицький район	3	5	2	2	4	1	5	4	4	4	6,85
		0,75	1,25	0,4	0,3	1	0,2	0,75	0,8	0,6	0,8	
9	Свято-Успенський старообрядницький чоловічий монастир, с. Біла Криниця, Глибоцький район	2	4	4	4	1	3	5	3	4	4	6,5
		0,5	1	0,8	0,6	0,25	0,6	0,75	0,6	0,6	0,8	

Загальні висновки. Проаналізувавши отримані бали, можна зробити висновок, що найбільшу кількість балів набирають дійсно ті монастирі, до яких і спостерігається найбільший потік паломників та туристів, що підтверджує та обґрунтовує правильність методики.

Україна має значний сакральнo-туристичний потенціал, який дає змогу розвивати тут релігійний туризм та паломництво. Запропонована нами методика бальної оцінки релігійно-туристичних об'єктів може бути використана для їх оцінки не тільки в Україні, але й у світі.

Список використаних джерел:

- 1.Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О.О. Бейдик. – К.: ВПЦ «Київ. ун-т», 2001. – 395 с.
- 2.Божук Т.І. Оцінка сакральнo-туристичних об'єктів / Т.І. Божук // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 391: Географія. – Чернівці: Рута, 2008. – С. 193-202.

Список использованных источников:

1. Бейдик А.А. Рекреационно-туристские ресурсы Украины: методология и методика анализа, терминология, районирование / А.А. Бейдик. – К.: ИПЦ «Киев. ун-т », 2001. – 395 с.
2. Божук Т.И. Оценка сакрально-туристических объектов / Т.И. Божук // Научный вестник Черновицкого университета: Сборник научных трудов. Вып. 391: География. – Черновцы: Рута, 2008. – С. 193-202.

References:

1. Beydyk O.O. Rekreatsiyno-turystski resursy Ukrayiny: metodolohiya ta metodyka analizu, terminolohiya, rayonuvannya / O.O. Beydyk. – K.: VPTs «Kyiv. un-t», 2001. – 395 s.
2. Bozhuk T.I. Otsinka sakral'no-turystychnykh ob"yektiv / T.I. Bozhuk // Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu: Zbirnyk naukovykh prats'. Vyp. 391: Neohrafiya. – Chernivtsi: Ruta, 2008. – S. 193-202.